

מסורת הש"ס

(א) ע"י תוספות לקמן ע"ד ד"ה ונתמקין. (ב) [ש"ך לדף ד: א]. (ג) [לקמן מ: א]. (ד) [לפנינו שם סממל דגמרה] הוא ולא ר' יורא אמרה. (ה) [בכרית לד: ו] [לקמן מ: א]. (ו) ש"ך לע"ב. (ז) וישי' תוס' מנחות יט. ד"ה במקרה.

הנהגות הב"ח

(א) ש"י ד"ה כבושין כו' (שכבושין את הלכנות להחזירם למוטב) תא"מ וי"ב ק"א שכבושין ודוחקין את הלב לעשות תשובה. מ"י עין אחר שמגלה להם סמרי מעשיהם כמו צהרי כשי דרממנא כו' פ"ח י"ז: (ב) ד"ה ובקבלה כו' לשראף והקשה פ"ל: ותיבת עמדו בתפלה נמחק לא קרינן ליה קבלה מהי"ד עמדו בתפלה כמנוה ש"ך ע"ר: (ג) ד"ה ורגיל כו' ש"י שטועה: (ד) ר"ה ע"כ להקדים השנים כי שומע נפקה וכן כולם פ"ל ותיבת שלשית נמחק והד"א ע"ד ד"ה מי ענה וד"ה ובשפירות וד"ה ואלוהי וכו' ושמאל בתפלה בדכתיבי קרא וכו' והד"א עד כימי רבי תלפלא: (ה) תוספות ד"ה אור כו' שמחה ואורה דאם כן אמרינן דלישר כו' כי כמו כן אמרינן דצדיק קאי אהא דלמריה כו' ולכאוב לצדיק ולישר כו' אורה ושמחה אצל בהודאה דלעיל לא הו' מלכים ושרים כדברים אחרים אלא כו' אור זרוע לצדיק ולישר כו' שמחה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ובקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה. עין חולין דף ק"ה ע"א רש"י ד"ה מרת מסה:

לעזי רש"י

פריש"א. מכבש.

רבינו גרשום

(ו) הוא והא עבדי. קימה והשתחווה. ה"ג. הכל לאורה ולא הכל לשמחה. (ז) צדיקים לאורה (ולו) [ולא] לשמחה ישרים אף לשמחה. ידושרים עדיפי מצדיקים. הדרן עלך מאימתי

לבוש נפש למתעב גוי לעבד מושלים. ישראל הצוים ומתועבים ועבדים מושלין בהן: (א) ולא הכל נקיים. לקראת ישראל לעמיד כל מלכים יראו וקמו שרים ושתחוו: ה"ג לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב אור זרוע ולצדיק ולשרי לב שמחה. ישרים

הדרן עלך מאימתי

סדר העניות כיזו כו'. אפר מקלה. אפר ממש ולא עפר.

אפר סתם הוא עפר דכשם שאפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) מעפר שרפת החטאת כך עפר קרוי אפר סתם. והיינו דקמני אפר מקלה אפר שריפה אי הו' מני אפר סתם הו' משמע עפר ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם. ובגמרא^א מפרש מאי טעמא נותנין אותו: כבושין. לשון עזירה כמו מוכשם בלע"ז פריש"א (א) שכבושין את הלכנות להחזירם למוטב. ואלו הן דברי כבושין אחינו כו': ובקבלה. שהניח מנוה לשראף (ב) עמדו שבתפלה. והקשה תוספות מן ה"א וכו' מאי שנא כהאי קרא דכתיב ציונה וירא האלהים את מעשיהם וגו' * ולא קרי ליה דברי קבלה וכהאי קרא דוקרעו לצדכס קרי ליה קבלה ופריק איהו כל מקום שהניח מנוה ומודיע ומוזיר את ישראל קרי ליה קבלה וזכרנו דללא איתפקד נציל כי האי וירא האלהים שהוא כמספר והולך דיליף מיניה אגב אורמיה מילתא לא קרינן ליה קבלה: ברחוב של עיר. בגלוי וכו' הן דלמרינן במסכת מגילה (דף כה:) בני העיר שמכרו רחוב של עיר והתם מפרש בדיא^א אמר ר' זירא הואיל והתם מתפללים זו בענינות ובמעמדות: ורגיל. רגיל להתפלל ומתפללו שגורה צפיו ולא יטעה שכל (א) חזן שטועה סימן רע לשולחיו: וזינו ריקס. משמע דהוא עני ואין לו מחיה צדיק. ובגמרא^א מפרש טעמא אחרינא וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא ילא עליו שום שם רע צדוק עזירה כו': וברונו וסופרות. כל הפסוקים שאומרים בראש השנה: אל ה' צדקה לי כו'. כולן הן מזמורים: ואומר חוסמיה. על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות חסידות וזכרונות ואחר ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. בגמרא^א והיאך דגואל ישראל זו היא צדקה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שש אלא שזה היה מתחיל להוסיף ולהאריך. על הזכרונות הוא אומר זכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למנינה ועל אל ה' צדקתי כי היא לשלשית ולמנין שש שומע נפקה^א שלשית וכן כולן: ומי שענה את אבותינו על ים סוף. לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים וגמלאשו מן הגאולה וחסר המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את צדתי: ובשופרות היה אומר מי שענה את יוסע בגלגל. לפי שענה בשופרות צדיקו וזהו צדוק שהיו ישראל בגלגל: ואליהו בחר הכרמל. כנגד אש עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בחר הכרמל מעין אש אל ההרים ושמאל בתפלה דכתיב קראי ומעין אל ה' בחרתה לי: ממעי הדגה. מעין ממעמקים קראתיך ה' ועונה בעת צרה על השביעות הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

מאימתי פרק ראשון תענית

מו.

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. פירוש ואין לומר כללעיל ולישרים האי והאי שמחה ואורה (א) א"כ דלמרינן דלישרי לב קאי אהא דלעיל כמו כן אמרינן לצדיקים קאי אהא דלמריה כיון דסמוך צדיק לישרי לב וזודאי יש הפרש בין זה לזה דאם לא כן לערביניהו ולכאוב לצדיקים ולישרי לב אורה ושמחה אצל ההיא דלעיל לא הו' מלכים ושרים כי דדדי אלא יראו וקמו צדיקיהו וכמו יראו וקמו דהו' קודם שרים קאי על מלכים דלעיל קאי נמי אשרים דכתיב אצמריה אצל הכל אין לפרש אלא אור זרוע לצדיקים ולישרי לב שמחה (א):

הדרן עלך מאימתי ואפילו

לבוש נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחוויה דכתיב שרים וישתחוו מתקין לה רבי יורא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים וישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עבוד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב^א אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה:

הדרן עלך מאימתי

סדר * תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחוב של עיר (א) ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן בראשו הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי יגוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר^א וקרעו לבבכם ואל בגדיכם עמדו בתפלה מורדיין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה * ואומר לפניו עשרים וארבע ברכות (א) שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות^א אל ה' בצרתה לי קראתי ויעניי^א אשא עיני אל ההרים וגו'^א במעמקים קראתיך ה' תפלה לעני כי יעטוף^א יחודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחיתיהן^א * רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה^א אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות ואומר חותמיהן על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בחר המזמורה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' גואל ישראל על השניה הוא אומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות על השלישית הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תרועה על הרביעית הוא אומר מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע צעקה על החמישית הוא אומר מי שענה את אליהו בחר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תפלה על הששית הוא אומר מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' העונה בעת צרה על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

שופרות חסידות שופרות וכן אחר כולם מעין הפרשה דמפרש ואזיל: על הראשונה. בפעם ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. בגמרא^א והיאך דגואל ישראל זו היא צדקה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שש אלא שזה היה מתחיל להוסיף ולהאריך. על הזכרונות הוא אומר זכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למנינה ועל אל ה' צדקתי כי היא לשלשית ולמנין שש שומע נפקה^א שלשית וכן כולן: ומי שענה את אבותינו על ים סוף. לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים וגמלאשו מן הגאולה וחסר המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את צדתי: ובשופרות היה אומר מי שענה את יוסע בגלגל. לפי שענה בשופרות צדיקו וזהו צדוק שהיו ישראל בגלגל: ואליהו בחר הכרמל. כנגד אש עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בחר הכרמל מעין אש אל ההרים ושמאל בתפלה דכתיב קראי ומעין אל ה' בחרתה לי: ממעי הדגה. מעין ממעמקים קראתיך ה' ועונה בעת צרה על השביעות הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

וגומר

עין משפט
נר מצוה

א א מ"י פ"ד מהלכות תענית הלכה ב ב ג טושי"ע א"ח סימן תקעט סעיף ב: ב ב מ"י שם ה"ז טור א"ח סימן תקעט:

הדרן עלך מאימתי

תורה אור השלם

- אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה: תהלים צו יא
- וירא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ונתנם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשו: יונה ג'
- וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל יי אלהיכם כי נתון זרחם הוא אך אפים ורב חסד ורחם על הרעה: יואל ב יג
- שיר המעלות אל יי ברכתה לי קראתי ויעניי תהלים קא
- שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאן יבא עזרי:
- תהלים קבא א שיר המעלות ממעמקים קראתיך יי: תהלים קל א
- תפלה לצני כי יעטוף יי יעטף שיר:
- תהלים קב א רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שפון יקצו ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו איבו מתקלה: מלכים א ח לו
- אשר עדי דבר יי אל ירמיהו על דברי הבצרות: ירמיהו יד א

מוסף רש"י

אנשי משמר. הכניס ולויס העובדין. מתעניין ולא משלימין. לפי שכן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים (ענין יב). ואם התחילו. להתענות כ' אל ל' יום ונכנסו בן ימי מטה וכו' (ערוכין מא). שאין משלימין. תענית כמנהג ור"מ להתענות כל היום (שם). וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת. נמי אין משלימין (שם).

רבינו חננאל

ואני אומר צדיקים [לאורה] ישרים בשמחה. שני אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. הדרן עלך מאימתי מוכידין